

steoskih porodica i pisanje širih sintetskih prikaza njihovog historijata.

EMIR O. FILIPOVIĆ

Синиша Мишић (ur.), *Власт и моћ. Властела моравске Србије од 1365 до 1402. године*, Народна библиотека Крушевац – Центар за историјску географију и историјску демографију – Филозофски факултет Универзитета у Београду, Крушевац, 2014, 397 стр.

Nakon smrti cara Dušana 1355. godine stanje u srpskoj državi pogodovalo je rastu vlastele, koja je stekla izuzetnu moć. Godine vladavine njegovog sina Uroša, pa sve do Kosovskog boja 1389. godine, predstavljaju period uzdizanja velikaša na hijerarhijskoj ljestvici. U prvim godinama su to bili Mrnjavčevići i Balšići, a nakon Maričke bitke do punog izražaja dolazi ličnost kneza Lazara Hrebeljanovića, jedne izuzetno popularne historijske ličnosti, ne samo u Srbiji gdje postoji jako narodno predanje o knezu Lazaru, nego i na prostoru čitave jugoistočne Evrope. Period dominacije feudalnih porodica na prostoru moravske Srbije je pitanje koje je historičarima zanimljivo već duže od jednog stoljeća iz različitih razloga. Ogromni naponi su učinjeni da se na što bolji način u historiografiji prikaže vrijeme najveće moći srpskih feudalaca. Neki historičari su to radili sa više, a neki sa manje uspjeha, ali i dalje je veliki broj neriješenih pitanja koja stoje pred srpskom historiografijom, a vezana su za period od dolaska cara Uroša na prijesto, pa sve do bitke kod Angore 1402. godine. U Kruševcu, nekadašnjoj prijestolnici kneza Lazara, 2014. godine izdana je najno-

vija studija koja se bavi uzdizanjem srpske vlastele pod naslovom *“Vlast i moć, vlastela moravske Srbije od 1365. do 1402. godine”*. Zbornik je rezultat međunarodnog naučnog skupa koji se između 20. i 22. septembra. 2013. godine održavao u Kruševcu, Velikom Šiljegovcu i Varvarinu. Štampan je u 300 primjeraka, a izdavači su “Narodna biblioteka Kruševac”, “Centar za istorijsku geografiju i istorijsku demografiju” i “Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu”. Tematski zbornik radova obuhvata 22 naučna članka, preko kojih je urednički odbor, na čijem čelu se nalazio Siniša Mišić, pokušao da čitateljima na što bolji način prikaže jedan od najbitnijih perioda srpske i historije Balkanskog poluostrva. Uređivački odbor činili su i srpski historičari Vladimir Aleksić, Marko Šuica i Nebojša Tokić, bugarski historičari sa Univerziteta “St. Kliment Ohridski” u Sofiji Hristo Matanov i Aleksandar Nikolov te profesor sa skopskog Sveučilišta “St. Ćiril i Metodije” Boban Petrovski. Činjenica da djelo obuhvata i radove historičara iz Bugarske i Makedonije istome daje širu dimenziju.

Veći broj autora, čiji su se članci našli u ovom zborniku radova, u središte pažnje stavlja Lazara Hrebeljanovića. Upravo sa radom *“Od zemaljskog kneza do kneza Srba – uzdizanje do vladarske moći”* autora Siniše Mišića započinje ovo djelo. Mišić u svom radu piše o uzdizanju kneza Lazara od vlastelina i dvorskog službenika, pa sve do pozicije zemaljskog kneza. Autor pravi kratak osvrt na početak političke karijere Lazara Hrebeljanovića i ističe važnost njegove baštine i rodbinskih veza. Period između 1365. i 1371. godine okarakterizirao je najtamnijim u političkoj karijeri kneza Lazara, a zatim nastavlja pisati o njegovim političkim uspjesima nakon maričke bitke 1371. godine. Nije propuštena prilika ni da se istakne

Lazarevo nastojanje da zadobije podršku crkve te njegova uloga prilikom izmirivanja srpske i bizantske crkve 1375. godine. Spomenuta je i zanimljiva teorija o krunisanju kneza Lazara. Marko Šuica u narednom radu "*Narastanje novih moćnika (1389-1402)*" prikazuje situaciju nakon kosovske bitke, gdje ističe dominaciju vlastele u odnosu na centralnu vlast. Kada je riječ o izgradnji moći i gubitka uticaja pojedinih velikaša, on period od kosovske, pa do angorske bitke promatra kroz nekoliko dijelova. Posljednju etapu, nakon bitke kod Angore, smatra i posljednjom u trajanju srpske državnosti. Vladimir Aleksić u svom radu "*Raspodela moći u Srpskom carstvu i uspon kneza Lazara*" daje pregled srpskih velikaša koji su u vrijeme Carstva bili povezani sa vladarskim dvorom. Autor u svom članku postavlja pitanje koliki je doista bio doprinos Lazara Hrebeljanovića u historijskom razvitku, te njegovog mjesta u državnoj strukturi Carstva. "*Struktura vlasteoskog sloja u državi kneza Lazara*" je naziv rada Miloša Ivanovića. On analizira porijeklo, bogatstvo, moć i uticaj vlastele u državi kneza Lazara. Autor smatra da je proučavanje problematike odnosa vladara i vlasteoskog sloja od izuzetnog značaja, jer je moć srednjovjekovnih vladara u mnogome ovisila od brojnosti i jačine vlasteoskog sloja. Zbog toga Ivanović izučavanju ove teme prilazi izuzetno ozbiljno i donosi kvalitetan rad u kojem potvrđuje svoju tezu na primjeru države kneza Lazara. Glavno mjesto Ivanović daje članku Musi i njegovim sinovima Stefanu i Lazaru, a piše i o Nikoli Zojiću, Novaku Belocrkviću, monahu Doroteju, kneževom krajiškom vlastelinu Crepu, Obradu Dragosaljiću i drugima. Kada je riječ o vlasteli vezanoj za Lazarov dvor tu Ivanović spominje manji broj ličnosti, a kao mogući razlog navodi mogućnost

da nisu poticali iz starijih uticajnih porodica te su tek u Lazarevo vrijeme započeli uzdizanje. Na vrhu hijerarhije, po autorovom mišljenju, stajali su vlastelini uglednog porijekla, preko kojih je Lazar nastojao da učvrsti svoju moć. Praktično nastavak Ivanovićevo izlaganja o Musićima je članak Marije Koprivice pod naslovom "*Uspon i moć vlasteoske porodice Musića*". Autorica ukazuje na probleme u prijašnjim istraživanjima o ovoj temi te na problematiku odnosa Musića i Lazarevića. Dalje primjećuje da je upravo tema vlasteoske porodice Musića jedna od onih koje su izazvale najveći broj suprotstavljenih mišljenja u srpskoj historiografiji. Ona piše o rodonačelniku Musi i njegovim sinovima Stefanu i Jovanu te ukratko prikazuje njihove životne puteve i ulogu u moravskoj Srbiji toga vremena. Samo ime Musa je dosta neobično za ovdašnja područja u to vrijeme. Iako se očekivalo da će Koprivica malo opširnije proučavati ovaj detalj, ona je ipak prihvatila neka od mišljenja ranijih historičara, bez nekog posebnog osvrta na ovu činjenicu. Veliki problem prilikom izrade ovakvih radova, kojima su pristupili Ivanović i Koprivica, predstavlja oskudnost izvora i literature, zbog čega se ne mogu donositi konačni zaključci. Pažnja je posvećena i odnosu kneza Lazara sa susjedima i ta tema se provlači kroz veći broj članaka, ali neki se u potpunosti odnose na ovo pitanje. Tako Boris Stojkovski piše o odnosima kneza Lazara sa Ugarskom ("*Knez Lazar i Ugarska*"). U nedostatku izvora na ovu temu autor donosi i pregled odnosa mađarske historiografije o ovom pitanju. Katarina Mitrović u članku "*Odnos kneza Lazara i njegovih nasljednika sa Balšićima (1365-1402)*" upoznaje čitatelje o odnosu srpskog kneza i njegovih nasljednika sa gospodarima Zete, Balšićima. Spominje i bračnu vezu između

Đurađa II i treće Lazareve kćerke Jelene, koja je rezultirala dobrim odnosima Lazarevića sa Balšićima. Zbornik radova nažalost ne donosi poseban osvrt na odnose srpske vlastele sa Bosnom i kraljem Tvrtkom Kotromanićem. Uticaj i značaj crkve je svakako nezaobilazna tema kada je riječ o ovakvim djelima. Srpska crkva je imala izuzetno veliki značaj u vremenu postnemanjičke države o čemu piše i Miloš Antonović u radu koji nosi naziv *“Srpska crkva i tranzicija moći od 1355. do 1402.godine”*. Kalistovu anatemu Stefanu Dušanu i patrijarhu Joanikiju Antonović smatra izuzetno važnom i mišljenja je da je ona mnogo više pogodila srpsku crkvu nego što se to prikazuje. Osvrće se na učešće kneza Lazar u pomirenju crkava, ali i napominje da je tek za vrijeme patrijarha Spiridona srpska crkva u potpunosti prešla na stranu Lazara i podržavala njegovu politiku. Antonović navodi i da je nakon pada kneza Lazara srpska crkva došla u tešku situaciju koja je prijetila raskolom usred sukoba Lazarevića i Brankovića. Katastrofu širih razmjera po njemu je zaustavila državnička mudrost Stefana Lazarevića, pa i izgradnja velikog broja manastira širom zemlje. Srbiju u vrijeme Lazara naziva jednom od centara monaškog pokreta, koji je ujedinjavao sve pravoslavne narode. Zbirka epskih narodnih pjesama pod nazivom “Kosovski ciklus” je doprinijela popularizaciji likova iz ovog dijela srpske historije u današnjem vremenu, a srpska historičarka Marija Vušković ovoj temi je posvetila i svoj članak *“Vlastela kneza Lazara u epskoj poeziji”*. Autorica pokušava obznaniti kolika je ustvari autentičnost pojedinih likova iz kosovskog ciklusa, sa njihovim stvarnim ličnostima. U centru njene pažnje su knez Lazar, Vuk Branković, Miloš Kobilić, Stefan Musić, osmanski vladar Murat, a spominje i vojvodu iz roda Kosača

Vlatka Vukovića, koji se u poeziji spominje pod imenom Vladeta. Marija Mišković kosovski ep naziva historijskim iz razloga što sadrži verbalne formule, bliske srednjovjekovnoj stvarnosti. Čitajući ovaj zbornik radova nećete ostati lišeni ni interesantnih podataka koje u svom radu *“Novi tipovi oružja i vojne opreme u moravskoj Srbiji druge polovine 14. veka”* donosi Marko Aleksić. U središtu pažnje Aleksićevo istraživanja su predstava šljema sa ukrasnom čelenkom sa kamene ploče u manastiru Hilandar i mačevi sa posebnim tipološkim karakteristikama, koji se javljaju i u Dubrovniku i talijanskim gradovima, ali mišljenje autora ovog članka je da se njihovo porijeklo može tražiti i na prostoru Srbije. Ženama iz ovog vremena se nije posvetila velika pažnja u ovom djelu. Jedini članak koji je direktno posvećen ženskoj ličnosti iz ovog perioda je *“Jevgenija monahinja kneginja”* autora Aleksandre Fostikov i Vladete Petrovića. Zanimljiva je činjenica da Lazarevu ženu Milicu, koja je preuzela politiku u svoje ruke nakon muževe smrti i postala jedina žena na srpskom prijestolju, autori ovog članka pored sa jedinom bosanskom vladaricom Jelenom Grubom. Pored ranije nabrojanih članaka, djelo se sastoji od još 11 članaka sa sličnom tematikom. Gotovo svaki od članaka sadrži odgovarajuće prateće fotografije ili tablice, uredno je pobrojana obimna literatura koja je korištena pri izradi istih, a prate ih sažeci na engleskom jeziku. Radovi koje su objavili bugarski profesori u okviru ovog zbornika su objavljeni na bugarskom jeziku. Iako je sa određenim temama koje su ušle u zbornik popunjena praznina koja je vladala u srpskoj historiografiji, neke teme koje su u ovom periodu bile od izuzetnog značaja nisu obrađene, što daje ogroman prostor narednim sličnim poduhvatima.

Vlast i moć, vlastela moravske Srbije od 1365. do 1402. godine je kvalitetan zbornik radova, na kojem je radio niz historičara, kako iz Srbije, tako i iz regiona. Nesumnjivo je da je ovaj zbornik znanje o dešavanjima u moravskoj Srbiji u periodu najveće moći srpske vlastele podigao na jedan viši nivo. Ovakvo djelo predstavlja osvježenje za srpsku historiografiju i služi kao dobra osnova novijim generacijama historičara da kvalitetnim istraživanjima uđu dublje u izučavanje teme koje su ovdje načete.

AMER MASLO

**Марко Шуица, Вук Бранковић.
Славни и велможни господин,
Evoluta, Београд, 2015, 194 str.**

Razdoblje druge polovine 14. stoljeća smatra se ključnim i prelomnim periodom srpske srednjovjekovne historije pa mu je stoga posvećivana dužna pažnja još od početaka razvoja kritičke historiografske misli. Proglašenje i propast Srpskog carstva, rast oblasnih gospodara, okršaji s osmanskim Turcima u velikim vojnim srazovima na Marici i Kosovu 1371. i 1389. godine, sudbina Srbije poslije Kosovske bitke te podjela na Lazareviće i Brankoviće, usjekli su se u narodno pamćenje a i danas zaokupljaju nacionalnu imaginaciju te se historičari moraju konstantno truditi da razdvoje pozitivno znanje nastalo na osnovu historijskih izvora od daleko popularnijih legendi i mitova kosovskog ciklusa. Iz tog procjepa izrasta jedna ličnost prema kojoj je epska legenda bila sasvim sigurno najnepravednija, a to je Vuk Branković, bezrazložno optužen za nevjeru, prevrtljivost i izdaju. Iako je još 1888. godine Ljubomir Kovačević (*Godišnjica Nikole*

Čupića, knj. X, 215-301) naučnim metodom i kritičkim pristupom razbio mit o Vukovoj krivici, rezultati njegovog istraživanja zaživjeli su samo u učenim historiografskim krugovima, dok je iskrivljena slika davno prošlih vremena, formirana u epskom sjećanju, i dalje ostala toliko snažna da se Vuk Branković i danas u velikim dijelovima publicistike i javnog mnijenja smatra tipičnim antiherojem i nacionalnim simbolom izdaje. Takvo mišljenje bilo je potrebno revidirati pa je stoga Marko Šuica, nastavnik na Odeljenju za istoriju Filozofskog fakulteta u Beogradu, sebi stavio u zadatak da napiše svojevrsnu apologiju Vuka Brankovića, u formi moderne historiografske sinteze, zasnovane na primarnim izvorima i modernim metodološkim postulatima

U dosadašnjim istraživačkim radovima Šuica se istakao kao autor jedne knjige – *Nemirno doba srpskog srednjeg veka* (Beograd, 2000), što je zapravo prerađena i dopunjena verzija njegovog magistarskog rada, te više stručnih i naučnih radova o temama iz političke i društvene historije Srbije s kraja 14. stoljeća. Doktorat pod naslovom *Srpske zemlje između Turske i Ugarske od kosovske do angorske bitke* odbranio je 2006. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a posebno je zapažen njegov angažman na unapređenju nastave historije iz kojeg je izraslo nekoliko školskih udžbenika te stručnih tekstova u kojima se analizira stanje predmeta historija u školama.

Autor je djelo započeo svojevrsnim obrazloženjem svoje istraživačke pozicije i objašnjenjem zbog čega se odlučio pisati biografsku pripovjest o Vuku Brankoviću. Potom je čitateljima predstavio historijske izvore i naučna istraživanja na kojima je gradio ili nadograđivao svoje postavke. Osnovna tema knjige izložena je kroz osam zasebnih